

ГРАНІ ВІЙНИ

УДК 343.41(477.86)“1914/1945”

© Михайло ПАНЬКІВ

«СТАРШІ БРАТИ» ЧИ НАСИЛЬНИКИ, ГВАЛТІВНИКИ, ГРАБІЖНИКИ. МІСЦЕ ПОДІЙ – ІВАНО-ФРАНКІВЩИНА. ЧАС ПОДІЙ – ПЕРША ТА ДРУГА СВІТОВІ ВІЙНИ Й ПІЗНІШЕ

Статтю присвячено проблемі поводження військових Російської імперії та Радянського Союзу з місцевим населенням на землях Західної України, зокрема нинішньої Івано-Франківської області. Автор зосереджує увагу на моральних, психологічних та еволюційно-історичних аспектах питання, вдаючись до порівняльного аналізу фактів, зафіксованих як документами, так і свідченнями усної історії, в синхронічному й діахронічному зрізах. Досліджувані факти засвідчують, що в абсолютній більшості випадків російські війська, за винятком українців Наддніпрянини, яким доводилося в них служити, ставилися до жителів Івано-Франківщини та інших західноукраїнських земель як до людності не визволенних, а окупованих територій.

Ключові слова: Перша світова війна, Друга світова війна, українці, євреї, Росія, насильство.

Протягом своєї чотирьохсотлітньої історії Московія (за Петра I змінила свою назву на «Росія») пережила внутрішні бунти (походи Лжедмитріїв I та II, 1605–1610 рр.), вела оборонні війни з Наполеоном Бонапартом (1812) та нацистською Німеччиною (1941–1945). У 1812 р. французи захопили Москву, а у 1941 р. німцям не вдалося. Вони зупинилися на підступах до радянської столиці. Решта воєн із боку Росії були загарбницькі й тривали майже постійно.

Поведінка агресорів упродовж усієї історії була однаковою: нищення економічного й культурного потенціалу, насильство над людностю завойованих земель та її асиміляція. Особливо вони відзначилися гвалтуванням жінок і дівчат. Документи свідчать, що такі факти були під час воєн за Прибалтику, Польщу, Кавказ, Середню Азію та ін. Гвалтування тривали й тоді, коли російські загарбники стояли гарнізонами на окупованих територіях. Українці особливо відчували це в XVII–XIX ст., про що багато писалося в їхній літературі. Назва «москаль» тут означала «насильник», «гвалтівник», «грабіжник».

Не змінили загарбники свою поведінку й у ХХ ст., зокрема під час світових воєн. Спогади очевидців Першої світової рясніють цими повідомленнями. Такі їхні діяння відчуло на собі населення Західної України, коли російські війська захоплювали її території. Увірвавшись сюди, вони насамперед реквізували алкогольні напої. А напившись, вдавалися до терору й, зокрема, гвалтувань.

Особливо у цьому відзначались козацькі військові частини, які йшли в авангарді російської армії. Усі жінки боялися їх, як чуми, адже місцеві військово-возобов'язані чоловіки були на фронті в лавах австро-угорської армії. Захистити жіноцтво не було кому. Російське командування крізь пальці дивилося на поведінку своїх офіцерів і солдатів, що сприяло їхній безкарності.

Як могли жінки, виховані в християнській моралі щодо подружньої вірності й дівочої честі, захиститися від цього лиха? Вони намагалися не потрапляти насильникам на очі, ховалися де можна, виходячи з дому, обмазувалися сажею чи болотом, одягалися у лахміття тощо. Але такі наївні хитрощі мало допомагали. Козаки й солдати грубо гвалтували, а офіцери старалися подачками матеріально розореним родинам вдів та солдаток домогтися від них свого. Насильства призводили до сімейних трагедій і падіння моралі. Чоловіки, повернувшись із фронту, заставляли у своїх родинах байстрят, що підштовхувало до розлучень або постійного переслідування дружин, дочок та ні в чому не винних дітей.

Становище покриток і їхніх незаконнонароджених малюків було дуже важким. Покритка не мала багатьох прав і пошани в громаді. Її не приймали в різні товариства, не запрошували у весільні чини, хоч би якою вона була близькою ріднею, у гостях така жінка завжди сиділа скраю, біля дверей, у церкві стояла перед порогом. Не кращим було становище її синів чи доньок. Їх не обирали у громадські уряди, позбавляли майнових прав, особливо спадкових, для них був гірший вибір подружньої пари тощо.

Про поведінку російських військ збереглася низка спогадів.

Село Добротів (нині – Надвірнянського району). На добротівчан козаки, які вступали в 1914 р., справили негативне враження: у високих волохатих шапках, неголені, бородаті. Ногами вибивали двері, вривалися до хат, обшукували всі закапелки, що подобалося – пхали в сумки та кишені. Особливо чіплялися до жінок. Щоб урятуватися, ті розпускали й кудлатили волосся, обмазувалися сажею, ховались [1, 44].

Село Клубівці (нині – Тисменицького району). Згадувала Софія Йосипівна Карпів (1907–1995), записано в 1983 р.: «Коли прийшли москалі, то ринули до вцілілих хат і брали все, що могли. Забігли й до нашої хати. Один розбив скриню, взяв мамину шлюбну сорочку, яку тримала на смерть. Інші москалі забрали хустки, спідниці, речі, які не сподобалися, порозкидали по хаті, потоптали ногами...» [2, 46].

Село Серафінці (нині – Городенківського району). Коли з'явилися козаки – вони йшли на чолі російської армії, що наступала (1914), – то насамперед підпалили єврейську корчму біля дороги. Всюди на своєму шляху палили корчми,

розбивали крамниці, склади з алкоголем та ґуральні, щоб військо не спивалося. За козаками проходили колони піхоти з боку Буковини. Ішли в сірих шинелях і мундирах сімками, бойовим порядком. Попри сувору заборону вживати алкогольні напої, поміж солдатами були п'яні. Від них потерпало місцеве населення, адже загарбники вимагали «водки», грошей, нападали на жінок і дівчат. До кінця вересня 1914 р. Городенківський повіт був окупований росіянами. Їхні війська нищили пам'ятки, руйнували читальні, бібліотеки, ув'язнювали й відправляли до Росії відомих діячів української культури [3, 44].

Село Печеніжин (нині – Коломийського району). У жовтні 1914 р. до Печеніжина вступили черкеські козаки. Люди називали їх «кучмерами» (бо носили баранячі кучми). Вони ґвалтували жінок, грабували євреїв, вирубували ліс, забирали нафтову ропу з рафінарії, а також худобу [4, 77].

Село Вікно (нині – Городенківського району). У с. Вікно наприкінці серпня 1914 р. розквартирувався полк донських козаків, у якому було багато китайців, туркменів, черкесів. Вони блукали селом, міняли цукор на яйця, ловили курей, грабували й били євреїв, ґвалтували жінок і дівчат. Із приходом росіян почалися арешти «австрофілів», а насправді свідомих українців. Вони грабували бібліотеки громадських товариств та приватних осіб, закрили й пограбували школу, повибивали вікна, потрощили двері в читальні [5, 53].

Село Рожнів (нині – Косівського району). Федір Мацко у нарисі «Історія села Рожнева» згадував про поведінку росіян: «Правдою є те щодо культурної поведінки – цього в руських не було. Будь-яка жінка чи дівка стрінеться на дорозі з руським, то не промине їх, щоби не знасилував. А то по хатах ходили, і в хаті є діти і жінка чи доросла дівка – валит її, вона плаче, діти плачуть, верещать – на це ніякої уваги. Діти дивляться, як москаль ґвалтує маму. Зробив свою роботу, сказав «спасібо» і пішов. Ловили челядь, як тварюк. Тому, хто родився 1916 р., то це обов'язково від руських. Дехто пізніше повернувся з війни, то обов'язково застав дома в жінки копиля.

Село Церковна (нині – Долинського району). Донські козаки в селі ґвалтували дівчат і жінок, били нагайками за найменшу провину (адже на Дону таке покарання тоді було поширене), грабували єврейські крамниці. Російська адміністрація на військові потреби забирала сіно, овес. Рубали приватний ліс, вимагали від громадян худобу, забирали для тилових потреб коней [7, 54].

Село Палагичі (нині – Тлумацького району). У Палагичах козаки піймали і зґвалтували дівчину. З розпачу вона втопилася [8, 42].

Село Уторопи (нині – Косівського району). Коли до села прийшли в 1914 р. росіяни, селяни на чолі з о. Іоаном Кобринським із процесією зустрічали їх, за що потім поплатились. Воячина відповіла жорстокістю. Це були донські козаки, які грабували і ґвалтували жінок. У селі був шпиталь для поранених росіян. Ті, які видужували, вибували із села, а приходили нові. Були також китайці, туркмени, черкеси. Китайці й туркмени ходили по селу й міняли цукор на яйця, ловили курей. Росіяни ґвалтували жінок, грабували і знущалися з євреїв [9, 93].

Село Петрів (нині – Тлумацького району). У 1917 р., коли проходили через село російські солдати («москалі та черкеси»), вони грабували, нападали на жінок і дівчат, знущалися з німців, навіть безвинно вбивали [10, 94].

Місто Тисмениця. 6 серпня 1917 р. російські війська втретє «визволяли» Тисменицю. Наступали з Нижнева й Отинії. Частина містян вийшла в урочище Панське. Росіяни навмисне обстріляли це місце. Серед жителів були поранені. Захопивши місто, козаки та солдати взялися до грабунків. Грабінж, гвалтування тривали кілька днів. Лише через тиждень у місті було призначено коменданта [11, 202].

Таких прикладів можна навести ще багато. Ці факти свідчать, що російська солдатня, особливо донські козаки та черкеси, поводитися на Галичині як середньовічні дикуни-загарбники: грабувала місцеве населення, особливо євреїв, гвалтувала жінок і дівчат. При тому росіяни серед місцевого населення шалено пропагували визвольну місію щодо «єдинокровних братів-українців». І водночас висилали у глиб Росії активну, свідому інтелігенцію, греко-католицьких священників (відправили туди навіть митрополита Андрея Шептицького), знищували культурно-освітні заклади, русифікували школи та ін. Адже царський уряд був переконаний у доцільності приєднання Східної Галичини до Російської імперії. Недарма російський міністр внутрішніх справ Сергій Сазонов із неприхованим задоволенням казав: «Тепер настав слушний момент, щоб раз і назавжди позбутися українського руху» [12, 422].

У складі російської армії служили й українці з Наддніпрянщини. Вони, як згадувало місцеве населення, дружелюбно ставилися до галичан. Краєзнавець М. Гачинський зазначає, що солдати-українці допомагали їм харчами, особливо цукром, більшість – розмовляли українською мовою, відвідували церковні відправи тощо [13, 93]. Коли в Росії розпочалася революція 1917 р., солдати-українці організували походи з українськими прапорами й портретом Тараса Шевченка, співали його «Заповіт» [14, 45].

Із боку австро-угорських вояків випадків гвалтування не спостерігалось. Однак вони часто безвинно карали місцевих українців, звинувачуючи в русофільстві. Особливо відзначились у цьому угорські гонведи, які найчастіше страчували через повішення ні в чому не винних людей української національності. У спогадах старожилів зберігся лише один факт насильства австро-угорського вояка-хорвата над дружиною Прокопа Чіпки із с. Завій (нині – Калуського району). Чоловік був на фронті в австрійському війську, а на жінку напав цей хорват. Вона сховалася на оборозі. Нападник знайшов її і згвалтував. Народився син Олексій. Повернувшись із війни, Прокіп не покарав невинної дружини, а дитину всиновив [15, 206].

Не змінилася поведінка російських солдатів і коли вони повернулися на Прикарпаття в 1944 р. Радянська пропаганда не переставала заявляти про «визволення» краю Червоною армією від німецьких загарбників. Чи так воно було? Всіх військовозобов'язаних чоловіків Правобережної України зразу мобілізували до

армії і часом навіть без зброї гнали на фронт. Їх вважали мало не зрадниками: росіяни вже навоювалися – тепер наступайте ви, місцеві, неозброєні, а то й неомундировані. Вони сотнями гинули від німецьких кулеметних черг та артилерійських залпів. Автор статті в 1966 р. працював учителем в с/мт Чернелиця Городенківського району. І ось на так зване свято Перемоги до селища приїхали родичі полеглих за нього бійців. А загинуло їх багато. Це були вихідці із Хмельницької та Вінницької областей. Проїшов, можливо, місяць після їх мобілізації. Вони навіть не встигли пройти бійцівські курси. Із Західної України гнали таких самих «бійців Червоної армії» у Прибалтику та Пруссію. І там вони тисячами гинули від куль добре укріпленого противника. Яке ставлення було до решти місцевого населення – старших людей і особливо до жінок? Власне, як до окупованих.

У Європі багато пишуть про гвалтування німецьких жінок від 15 до 50 років. Скрупульозні німці підраховували, що згвалтованих німкеней було понад 2 млн. У нас таких молодлиць і дівчаток не пораховано й ця тема досі замовчується. Лише проводи УПА у своїх документах частково звертали на неї увагу, фіксуючи дані з окремих сіл. Респонденти теж неохоче діляться відомостями про гвалтування. Адже не кожному хочеться розповідати про згвалтовану маму чи сестру. Досить часто жертвами ставали дружини чоловіків, яких відправили на фронт. Захищати цих жінок було нікому. А бувало, що гвалтування відбувалось у присутності законного чоловіка. І все-таки нам вдалося зібрати деякі матеріали.

Насамперед – розповідь, яка стосується моєї родини. Наприкінці березня 1944 р. з Покуття прогнали гітлерівців і цей регіон окупували війська 1-ї гвардійської танкової армії М. Катюкова. Багато танкістів до війни служили в м. Станіслав (нині – Івано-Франківськ) у складі 1-ї танкової бригади. Німцям і мадярам упродовж червня 1941 р. вдалось окупувати Станіславську область. Танкісти першої бригади відступили звідси. Проте багато офіцерів залишили свої сім'ї та дітей у Станіславі. Звичайно, вони вболівали за долю покинутих родин, які опинились у німецькому тилу. Майже всі ці сім'ї покинули Станіслав і мешкали в навколишніх населених пунктах. Місцеві люди чим могли допомагали їм вижити. Здавалось, червоноармійці мали б лише дякувати. Ба ні. Вони ставилися до місцевого населення як до ворогів. Це була поведінка середньовічних завойовників: грабунки, гвалтування, карання безвинних.

Отже, с. Вербівці (нині – Городенківського району). На початку квітня 1944 р. до оселі Федора Івановича Паньківа (рідного брата мого батька) ввірвалися три російські вояки.

Чому називаю їх росіянами, а не українцями? Згідно з донесеннями ОУН, проявом недовіри командирів Червоної армії до бійців-українців було те, що вони зрідка носили коротку автоматичну зброю, нею користувалися переважно росіяни. Самих українців тримали під наглядом довірених людей інших національностей. Щодо такого недовір'я командного складу можна навести слова кількох військовослужбовців: «...не дають автоматів, бо нам не вірять». Старшини часто карали вояків-українців, чіплялися до них [16, 336]. Не помітно

було українців серед командирів на відтинку Вільшаниця – Милування. 80 % червоноармійців – з околиць Житомира та Вінниці, але жодного українця-офіцера. Один офіцер у Слобідці казав, що «прежде воевали только русские, а тепер пришла пора и украинцам защищать родину от фашистов и националистических банд» [17, 339].

Продовжимо розповідь про події у Вербівцях. Прийшли до Федора Паньківа непрохані три російські солдати з автоматами. Вони виштовхали з хати господаря та його десятирічну дочку на вулицю і почергово тримали їх під дулами автоматів, а дружину тим часом повалили на постіль і гвалтували. Федір пішов скаржитись командуванню. Його запевнили, що цих солдатів покарають, відішлють на передову. Натомість скаржника першого мобілізували на фронт і його дружина першою в селі через кілька тижнів отримала похоронне повідомлення. Пізніше вона серед односельців однією з останніх подала заяву до колгоспу. Вдові Федора вдалося серед зими босою втекти до сусіднього с. Сороки й перебути там кампанію переслідувань та утисків, пов'язаних із колективізацією. До того ж вона на своєму городі переховувала у криївці повстанців. На щастя, цього не було виявлено.

Наступний приклад – про родину Серед. Федора Середу, який тільки-но одружився, у травні 1944 р. мобілізували на фронт. Дітей у них із молодією дружиною Настею ще не було. На початку червня Настя проходила дорогою повз обійстя Олексія Марчука, де був один зі штабів танкової армії. Звідти вискочили два солдати, затягли її до стодоли й там довго гвалтували. Федір повернувся з фронту живим, але дітей у родині так і не було.

Трохи пізніше в тому самому селі згвалтовано Варвару Середу, чоловік якої був мобілізований іще в 1940 р. Утім, на фронт його не взяли. Як і більшість уродженців Західної України, він працював на оборонному заводі у Свердловській області. Варвара завагітніла й народила сина, якого в селі прозвали «москалем». Чоловік до села не повернувся, залишився на Уралі. Там-таки, у Вербівцях, удову Галимейку згвалтував солдат-азіат. Вона народила дівчинку з яскраво вираженими азійськими рисами. У селі цю дитину прозвали «таджичкою» [19].

Із Аналітичного огляду військових дій на території Тлумацького та інших районів (квітень 1944). Зберігаємо стилістику оригіналу: «Німецька армія для забезпечення свого відходу вислала на відхід до Нижнева 300 СС-ів, переважно із польських фольксдойчів, які нав'язали контакт із місцевими поляками і розстрілювали місцевих чоловіків (43 особи), арештовували особливо тих, у кого були родичі в ОУН. Коли вони довідались, що майже оточені, то втікали у напрямі Станіслава. Частина з них ловили найгарніших дівчат у віці 14–17 років та знасилували їх» [20, 319].

Село Пужники (нині – Тлумацького району). 1 квітня 1944 р. червоноармійці у священика робили ревізію, мовляв, він переховує бандитів. Нічого не знайшли і його виправдали, а його жінку згвалтували. В інших селах теж грабували священиків [21, 36].

Село Олеша (нині – Тлумацького району). Тоді ж таки в Олеші більшовики зайшли до двох господарів, наставили автомат до грудей, стягнули з одного чоботи, наказали обернутися до стіни і згвалтували жінку та дочку [22, 327].

Село Грушка (нині – Тлумацького району). У Грушці намагалися згвалтувати одну дівчину, але вона вирвалася й почала тікати. Тоді прострілили їй праву руку й кинули за нею гранату. В цьому селі вимагали від одного господаря горілки, вистріливши над головою його жінки. Казали, що застрелять її, як не дістануть алкоголю. Господар казав, що не має. Після обшуку знайшли горілку, напились і згвалтували жінку, двох сестер і 14-річну дівчину [23, 327].

Село Закрівці (нині – Коломийського району). У с. Закрівці годині о 13-й приїхали на конях шість більшовиків. Побачивши багато людей, які вибирали з ями бараболу, пострілами розігнали всіх мужчин, над жінками поглумились. У цьому самому селі п'яні більшовики потішались жінками, били мужчин, наставляли їм автомати до грудей. Людям казали, що всіх бандерівців, які хочуть самостійної України, постріляють і що кожен селянин – бандит. Людей у вишитих сорочках, добрих чоботях і краще одягнутих вважають бандерівцями, а тому сильно контролюють таких перехожих... Випадків покарання не було. Коли старшому лейтенантові сказали, що червоноармійці в с. Закрівці гвалтували жінок і стріляли в церкві по священику та старших братах, він спочатку заперечував і твердив, що це роблять бандерівці. Пізніше, як йому доказали, котрі саме це були, то заявив, що їх буде покарано (ходила чутка, що напасників розстріляли). Коли про цю справу говорили сержантові-комсомольцеві, то він стверджував, що це роблять бандерівці [24, 328].

Селяни зустрічають більшовиків дуже вороже. Дуже їх бояться. Найбільше боїться більшовиків інтелігенція, яка за винятком одиниць залишається на місцях...

Більшовики тероризують населення. Вони переважно вночі крадуть. За нагоди гвалтують жінок. Селяни проти того безпорадні [5, 328].

27 березня 1944 р. Їсти їм населення дає, бо просять, але найбільше зі страху. Часом кажуть приготувати спеціальні вечері або обіди, бо будуть гості. Тоді селяни варять їм кропиву (с. Вільшаниця) чи необлуплену бараболу тощо. Совіти тим і пригостилися, бо дуже голодні. У Пшеничниках червоноармієць виїв цілу макітру необлупленої картоплі, звареної для свиней.

Народ висміює їхню вбогість, кажучи просто у вічі, всюди зве їх «шміраками». Совіти всі кпини приймають з однією відповіддю: «Ничего, пусть придёт НКВД, оно будет с вами разговаривать об этом хорошо» (с. Тисменичани) [26, 331].

Район Лисця. Бійці не бояться відповідальності за грабунки, бо ходять грабувати разом із командирами. Що кому подобається – це візьме, а щоб залякати господаря, ще й накричить: «Бульбовец, бандеровец!». У с. Хом'яківка господар пустив переночувати червоноармійця, нагодував, а цей – за людяну поведінку з ним – з господаря стягнув чоботи [27, 335].

Селище Богородчани. Березень 1944 р. У Богородчанах казали, що йдуть на Берлін. Хочуть визволяти чехів і поляків. Підуть також у Німеччину. Там розстрілюватимуть старців і дітей, палитимуть села й насилуватимуть так, як німці робили в них [28, 338].

Село Космач (нині – Косівського району). Випадки зґвалтування червоноармійцями жінок і дівчат були й у с. Космач [29].

Село Тишківці (нині – Городенківського району). У Тишківцях були випадки гвалтування дівчат червоноармійцями гарнізону, що квартирував у селі, як повідомила Марія Грималюк зі слів своєї тітки [30].

Село Гошів (нині – Долинського району). При закритті жіночого монастиря в Гошеві також було зафіксовано насильства і гвалтування монахинь військовими каральних загонів [31].

Село Гостів (нині – Тлумацького району). Російська вояччина була жорстокою навіть до новонароджених. Марію Гайдаш із с. Гостів забрали з малим сином на вивіз до Сибіру за участь родичів в УПА. Вона була вагітна. У дорозі жінка народила дитину. Щойно немовля закричало, до неї підійшов наглядчач вагона. Цей кат узяв голе дитя за ніжку й викинув із потяга у сніг. Молода мати не витримала горя, тяжко захворіла. У гарячці марила діточками, кликала їх. У холодному вагоні на залізничних нарах померла. Два нелюди взяли за ноги мертву Марію, витягли з вагона й кинули в сніг, як і її маля, на поживу диким звірам [31, 90].

Село Вербівці (нині – Городенківського району). Станичний села Микола Гайдичук узяв собі псевдо «Захаров» – прізвище начальника Городенківського НКВС, що викликало кпини над останнім у його колег-карателів. Тож цей начальник докладав усіх зусиль, щоб піймати невловимого станичного. Той переховувався разом із дружиною Ганною. У 1946 р. вона народила дівчинку й передала своїй мамі. У сусідки теж народилася дитина, і тепер вона годувала грудьми обох малюків. Сусід-сексот розповів більшовикам про цю дівчинку. Ті забрали її до районного НКВС, вимагаючи, щоб батьки прийшли по немовля, тобто здались. Гайдичуки не з'явились, і дитя померло.

У лютому 1947 р. енкавеєсівцям вдалося виявити криївку, де переховувалися станичний із дружиною. Зав'язався бій. Під час бою подружжя, щоб не здатися в полон, застрелилося. Про трагедію дізналося все село, і невдовзі тут з'явилася пісня про цю подію. Автори слів і мелодії невідомі [32].

Нехай читач мені вибачить за такі страшні факти. Так було. Не щадили офіцери і своїх. У мешканки с. Вербівці Марії Андрусак квартирував якийсь високий чин. Із ним проживала молода медсестра. Одного разу вона покликала господиню і вручила їй невеликий дерев'яний ящик, у якому, завитий у прядиво, ще рухався новонароджений хлопчик. Попросила десь його закопати. Господиня покропила малюка свяченою водою, похрестила і прошепотіла йому ім'я. Він після цього помер. Марія віднесла ящик із мертвою дитиною на цвинтар, провела, як знала, похоронний обряд і поставила невеликий хрестик. Уночі приснився їй ангелочок, весь у білому, і подякував за хрещення та похорон [33].

Чи були випадки гвалтування з боку німецьких вояків? Таких фактів зафіксувати ми не змогли, хоч шукали. Німецькі військовики не квартирували в селах. Ванда Василевська в повісті «Райдуга» писала про сільську красуню Маланку, яку згвалтував німець і вона завагітніла. Згодом героїня твору трагічно загинула. Але, наголошую, це художня проза. Після війни на німців вішали все, що було й не було. В окупованих містах вони користувалися послугами місцевих повій. Тих у 1945–1946 рр. міліція заарештовувала, обстригала наголо, і їх висилали в Сибір. Що ж до повісті «Райдуга», то напевно чи її сюжет побудовано на реальних фактах. За згвалтування слов'янок німецька влада строго карала, адже це було б змішування вищої арійської раси з недолюдьми. Тих, кого брали на роботу до Німеччини, у разі статевих зв'язків із німцями стерилізували, щоб не плодити дітей нижчої раси.

Нам відомий один факт згвалтування фольксдойчами жінки польської національності.

Траплялися приклади сексуального насильства й в окупованій Західній Україні 1920–1930-х років. Польські чиновники, які приїжджали з перевітками на Гуцульщину, вимагали пригощань від сільських старост, а після застілля ще й інтимних послуг. Якщо староста не знаходив таку жінку для ревізора, то віддавав свою дружину чи дочку. Аналогічні дії спостерігались у буковинських гірських селах з боку румунських чиновників. Вони й занесли на Гуцульщину венеричні хвороби, які після 1930-х років тут були дуже поширені.

Переїняту в червоноармійців традицію гвалтування продовжували після війни силовики НКВС та міліції. У разі звільнення з-під арешту підозрюваних дівчат, якщо їхню вину не вдавалося довести, гвалтували – і на волю вони виходили вагітними. Додому відтак не повертались. Їх влаштовували технічними робітницями в районних центрах.

Приклади сексуального насильства російських окупантів часто підхоплювали представники деморалізованого місцевого колгоспного та сільського керівництва. Особливо потерпали жінки, яких упіймали на дрібних крадіжках у колгоспі: кілька кілограмів збіжжя, жмут соломи на корм худобі тощо. На трудодні ані соломи, ані сіна не давали. Крали її переважно жінки – вночі з колгоспних скирт. Начальники, спіймавши таку «крадійку», тут-таки, на соломі, її гвалтували. Особливо це стосувалося вдів, яких було багато в кожному селі. Така жертва мовчала, бо за одну в'язку могли засудити на три-п'ять років. А корові – єдиній годувальниці в колгоспному селі – треба було дати якийсь корм. Окрім того, невеликими подачками начальники заманювали вдів, яким треба було годувати дітей. Не дивно, що по селах під час війни й після неї через гвалтування російською солдатчиною та деморалізованими місцевими керівниками зросла кількість незаконнонароджених дітей. За австро-угорської влади такі народження були рідкістю, надзвичайною подією для села.

Вони говорили нам про дружбу й братерство, а завжди нас грабували, вбивали, занпащували наших дружин і сестер. Вони століттями нас асимілю-

вали, забороняли нашу мову, привласнили нашу історію. Українці, не миріться з ними, а гоніть їх із нашої Богом даної землі. Захищайте наших жінок, дітей, старих батьків. Перемагайте!

Джерела та література:

1. Янко І. Добротів. Історія села / І. Янко. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – 255 с.
2. Карпів Й. Клубівці (нарис з історії села) / Й. Карпів. – Івано-Франківськ, 2000. – 91 с.
3. Яшан В. З минулого Городенки і околиць / В. Яшан // Городенківщина, історико-меморіальний збірник. – Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. – С. 44.
4. Грабовецький В. Історія Печеніжина / В. Грабовецький. – Івано-Франківськ, 1997. – 233 с.
5. Купчинський Б. Вікно. Історія села від найдавніших часів до наших днів / Б. Купчинський. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. – 554 с.
6. Мацко Ф. Історія села Рожнів / Ф. Мацко. – Косів: Писаний камінь, 2008. – 147 [13] с.
7. Гук В. Церківна і Станківці. Історико-етнографічний нарис / В. Гук. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – 65 с.
8. Гуцул Дмитро Панькович. Коротка історія села Палагичі (Рукопис). – 1972. – 95 с.
9. Грабовецький В. Уторопи. Сторінки історії / В. Грабовецький. – Івано-Франківськ, 1997. – 223 с.
10. Гачинський М. Нарис з історії Петрова / М. Гачинський. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 514 с.
11. Андрухів І., Гаврилюк С. Тисмениця / І. Андрухів, С. Гаврилюк. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – 48 с.
12. Субтельний О. Україна: Історія / О. Субтельний. – К.: Либідь, 1993. – 717 с.
13. Гачинський М. Нарис з історії села Петрова / Михайло Гачинський. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 516 с.: іл.
14. Яшан В. З минулого Городенки і околиць... // Городенківщина: історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. – С. 38–49.
15. Кащишин Й. Завій над Луквою-рікою / Й. Кащишин. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2005. – 524 с.
16. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст. Документи і матеріали. – Т. 2. – Кн. 1 (1939–1945). – Івано-Франківськ, 2009. – 559 с.
17. Там само.
18. Там само.
19. Спогади автора, Паньківа Михайла Ілліча, 1940 р. н., с. Вербівці Городенківського району, освіта вища, кандидат історичних наук, пенсіонер.
20. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ ст.
21. Там само.
22. Там само.
23. Там само.
24. Там само.
25. Там само.
26. Там само.
27. Там само.
28. Там само.

29. Спогади Середжука Петра Степановича, 1949 р. н., с. Космач Косівського району, освіта вища, доктор історичних наук, професор Івано-Франківського національного університету імені Василя Стефаника. Записано у лютому 2017 року.
30. Спогади Грималюк Марії Іванівни, 1939 р. н., с. Тишківці Городенківського району, освіта вища, пенсіонерка. Записано у листопаді 2018 року.
31. Романович О. Нарис історії села Гостів / О. Романович. – Івано-Франківськ: Типовіт, 2009. – 263 с.
32. Спогади автора.
33. Розповідь Андрусяк Марії Прокопівни, народилась у с. Вербівці Городенківського району, про ці події розповіла своїй сестрі Паньків Євдокії Прокопівні. Пізніше від своєї матері автор дізнався про цю історію.

© **Михаил ПАНЬКИВ**

«СТАРШИЕ БРАТЯ» ИЛИ ПОРАБОТИТЕЛИ, НАСИЛЬНИКИ, ГРАБИТЕЛИ. МЕСТО СОБЫТИЙ – ИВАНО-ФРАНКОВЩИНА. ВРЕМЯ СОБЫТИЙ – ПЕРВАЯ И ВТОРАЯ МИРОВЫЕ ВОЙНЫ И ПОЗЖЕ

Статья посвящена проблеме обращения военнотружущих Российской империи и Советского Союза с местным населением на землях Западной Украины, в частности современной Ивано-Франковской области. Автор сосредотачивает внимание на нравственных, психологических и эволюционно-исторических аспектах вопроса, проводя сравнительный анализ фактов, фиксируемых как документами, так и свидетельствами устной истории, в синхроническом и диахроническом разрезе. Исследуемые факты свидетельствуют о том, что в абсолютном большинстве случаев русские войска, за исключением украинцев Надднепрянщины, которым приходилось в них служить, относились к жителям Ивано-Франковщины и других западноукраинских земель как к населению не освобождённых, а оккупированных территорий.

Ключевые слова: Первая мировая война, Вторая мировая война, украинцы, евреи, Россия, насилие.

© *Mykhailo PANKIV*

**“ELDER BROTHERS” OR ENSLAVERS, RAPISTS, ROBBERS.
LOCATION – IVANO-FRANKIVSK REGION. PERIOD OF EVENTS –
THE FIRST AND THE SECOND WORLD WARS AND LATER**

The article reveals the problem of treatment of the local population in Western Ukraine, in particular, in current Ivano-Frankivsk region, from the troops of the Russian Empire and the Soviet Union. The author pays attention to the moral, psychological and evolution-historical aspects of the issue, compares the facts estimated in documents as well as in oral testimonies, in synchronic and diachronic perspective. The discovered facts prove that in the most of cases the Russian troops, excluding the Ukrainians of Central Ukraine serving there, treated the residents of Ivano-Frankivsk region and other Western-Ukrainian lands as of people on the occupied territories but not the liberated ones.

Keywords: *the First World War, the Second World War, the Ukrainians, the Jews, Russia, violence.*